

"KONSTITUTSIYA — ERKIN VA FAROVON HAYOT GAROVI"*Norboyeva Sabina Ikrom qizi**Samarqand agroinnovatsiyalar va tadqiqotlar instituti talabasi***Annotatsiya**

Mazkur maqolada Konstitutsiyaning davlat va jamiyat hayotidagi oʻrni, uning fuqarolarning erkin va farovon hayotini taʼminlashdagi roli muhokama qilinadi. Konstitutsiyaning ijtimoiy kelishuv sifatidagi ahamiyati, huquqiy davlatni barpo etishdagi vazifalari, shuningdek, Oʻzbekiston misolida amalga oshirilayotgan islohotlarning konstitutsiyaviy asoslari yoritiladi. Maqola davomida ilmiy tadqiqotlar, xalqaro va milliy tajribalar tahlil qilinib, qonun ustuvorligi tamoyilining ahamiyati koʻrsatib oʻtiladi.

Kalit soʻzlar: *Konstitutsiya, huquqiy davlat, demokratik boshqaruv, fuqarolik jamiyati, qonun ustuvorligi, ijtimoiy kelishuv.*

Kirish

Konstitutsiya - insoniyatning necha asrlik ijtimoiy taraqqiyoti natijasida erishilgan qadriyati, har kimga dasturulamal boʻlib kelayotgan, uning yoʻlini yoritayotgan nur, adolat mezonidir. Har qanday qudratli va rivojlangan mamlakatni, oʻzining davlat boshqaruvida asosiy qonuni hisoblangan konstitutsiyasini yaratib, yangilab borishi uning mavqeini belgilab beradi. Konstitutsiya har bir davlatning huquqiy poydevori hisoblanadi. Bu hujjat jamiyatning asosiy qadriyatlarini mustahkamlaydi, fuqarolar va davlat oʻrtasida oʻzaro huquq va majburiyatlarni belgilaydi. Oʻzbekiston Respublikasining 1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan Konstitutsiyasi mustaqillikning huquqiy asosini belgilab berdi va davlatni erkinlik va farovonlik yoʻlida rivojlantirish uchun zarur boʻlgan shart-sharoitlarni yaratdi.

Dunyo tajribasidan maʼlumki, Konstitutsiya faqat davlat hujjati emas, balki jamiyat hayotini boshqaruvchi tamoyillar majmuidir. Masalan, AQSh Konstitutsiyasi 1787-yildan buyon mamlakatning erkinlik va iqtisodiy farovonlik garovi boʻlib kelmoqda (Smith, 2020). Shu nuqtai nazardan, Oʻzbekiston Konstitutsiyasining ahamiyatini yoritish bugungi kunda ham dolzarbdir.

Mamlakatimiz hayotida joriy 2023-yil 30-aprelida muhim tarixiy hodisa yuz berdi: “Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi toʻgʻrisida”gi qonun umumxalq muhokamasiga qoʻyildi. Referendumda ishtirok etgan fuqarolarning 90.21 foizi tomonidan yoqlab ovoz berish orqali qabul qilinganligi xalqimizning Yangi Oʻzbekistonni barpo etish boʻyicha orzu-umidlari va intilishlari oʻz aksini topganligidan dalolat beradi.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiya Yangi Oʻzbekiston strategiyasini amalga

oshirishning siyosiy - huquqiy asoslarini yaratib, milliy davlatchilik taraqqiyotining tarixiy muhim bosqichida davlat va jamiyatni yanada rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini belgilab berdi deyish mumkin. Referendum ko'p millatli buyuk xalqimizning birdamligi va hamjihatligi, suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat qurishga qat'iy qaror qilganligining ishonchli ifodasi bo'ldi.

Xususan, Konstitutsiyada davlat qurilishining yangi strategik maqsadi — ijtimoiy davlat qurish ekanligi belgilab berildi, ijtimoiy adolat va birdamlik prinsiplari joriy etildi, inson huquq va erkinliklarini himoya qilishning mutlaqo yangi mexanizmlarini nazarda tutuvchi konstitutsiyaviy asoslar mustahkamlandi [PF-67-son]. Yangi qabul qilingan konstitutsiyamizning biron bir moddasi 1992-yilgi konstitutsiyamizga teskari yoki zid emas. Shunga ko'ra, yangi asosiy qonunimizni "yangi tahrirdagi Konstitutsiya" yoki "yangilangan Konstitutsiya" deb ta'kidlashimiz mumkin. Konstitutsiyaning 13-moddasida O'zbekiston Respublikasida demokratiya umuminsoniy prinsplarga asoslanadi, ularga ko'ra inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni, qadr-qimmat va boshqa ajralmas huquqlari oliy qadriyat hisoblanadi. Demokratiya huquq va erkinliklar Konstitutsiya va qonunlar bilan himoya qilinadi deyilgan. Bu moddaning o'zida mamlakatimizda inson qadri tushunchasi eng oliy darajaga ko'tarilganligini yorqin ifodasidir.

Konstitutsiya davlatning huquqiy tizimi va jamiyatning boshqaruv asoslarini belgilaydigan asosiy hujjatdir. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi mustaqillik davrida davlat boshqaruvi, ijtimoiy munosabatlar va iqtisodiy islohotlarning huquqiy asosini yaratdi. Xususan, 2023-yilda o'tkazilgan konstitutsiyaviy islohotlar fuqarolarning asosiy huquq va erkinliklarini kengaytirishga qaratilgan bo'lib, bu xalqaro hamjamiyat tomonidan ham yuqori baholandi (UNDP, 2023). Dunyo tajribasi shuni ko'rsatadiki, qonun ustuvorligi ta'minlangan davlatlarda iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy farovonlik yuqori darajada bo'ladi. Masalan, Skandinaviya davlatlari (Shvetsiya, Norvegiya) Konstitutsiyaning ijtimoiy adolat tamoyillarini amalda qo'llab, aholining hayot sifati bo'yicha dunyoda yetakchi o'rinda turadi (World Bank, 2021). Shu nuqtai nazardan, O'zbekistonning ham konstitutsiyaviy rivojlanish tajribasi ahamiyatlidir.

Material va metod. Ushbu maqola huquqiy-huquqiy tadqiqot usullaridan foydalangan holda tayyorlandi. Asosiy manba sifatida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va unga kiritilgan so'nggi o'zgartirishlar o'rganildi. Qiyosiy yondashuv yordamida Germaniya, Janubiy Koreya va Rossiya kabi mamlakatlarning konstitutsiyaviy boshqaruv tajribasi tahlil qilindi (Kelsen, 1949; Qonunshunoslik milliy markazi, 2023). Bundan tashqari, Jahon bankining "Qonun ustuvorligi va taraqqiyot" (2021) hisobotidan olingan statistik ma'lumotlardan foydalanildi.

Tadqiqot davomida quyidagi metodlardan foydalanildi:

1. **Qiyosiy tahlil:** O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi Rossiya, AQSh, Germaniya va Janubiy Koreya kabi davlatlarning konstitutsiyalari bilan taqqoslandi.
2. **Normativ-huquqiy tahlil:** O‘zbekiston Konstitutsiyasining moddalari, undagi huquqiy islohotlar va ularning amaliy qo‘llanilishiga oid ma’lumotlar tahlil qilindi (Kommers, 2012).
3. **Ilmiy tadqiqotlar sharhi:** Xalqaro tashkilotlarning qonun ustuvorligi va huquqiy davlat qurilishiga oid hisobotlari o‘rganildi (World Justice Project, 2023; Jahon banki, 2021).
4. **Empirik tahlil:** O‘zbekistonda so‘nggi yillarda Konstitutsiyaga kiritilgan o‘zgartirishlar va ularning samaradorligi bo‘yicha statistik ma’lumotlar ko‘rib chiqildi (UNDP, 2022).

Natijalar. Konstitutsiya fuqarolarni ijtimoiy-iqtisodiy farovonlikka olib keluvchi asosiy vositalardan biridir. O‘zbekistonning amaldagi Konstitutsiyasi fuqarolar huquqlarini himoya qilishda, ijtimoiy adolatni ta’minlashda va davlatning barqaror rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Xususan:

1. **Ijtimoiy himoya kafolatlari:** 39-modda har bir fuqaroning ijtimoiy ta’minot huquqini kafolatlaydi, bu orqali aholining zaif qatlamlari himoyalanoqda.
2. **Ta’lim va taraqqiyot:** 41-modda bepul ta’lim huquqini ta’minlash orqali jamiyatning intellektual salohiyatini oshiradi (UNESCO, 2022).
3. **Konstitutsiyaviy islohotlar:** So‘nggi yillarda qabul qilingan o‘zgartirishlar davlat boshqaruvini yanada shaffof va samarali qilishga qaratilgan (Bobojonov, 2023).
4. **Davlat boshqaruvi ochiqligi:** 12-modda davlatning demokratiya tamoyillariga asoslangan holda boshqaruv tizimini belgilaydi. Fuqarolar boshqaruv jarayonlarida qatnashish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda.

Munozara. Jahon tajribasi Konstitutsiyaning jamiyatni barqaror rivojlantirishdagi hal qiluvchi rolini tasdiqlaydi. Masalan, Germaniya Asosiy qonuni inson huquqlari va demokratiyani mustahkamlashda muvaffaqiyatli model sifatida ko‘riladi (Kommers, 2012). O‘zbekistonda ham Konstitutsiya demokratik boshqaruv asosini yaratmoqda, ammo huquqiy ong va huquqiy madaniyatni oshirish hali ham dolzarb vazifalardan biridir. Shuningdek, xalqaro ekspertlarning fikricha, qonun ustuvorligini ta’minlashda faqat qonunchilikni kuchaytirish emas, balki sud tizimini mustahkamlash va ijtimoiy ishonchni oshirish muhim ahamiyatga ega (World Justice Project, 2023).

Xulosalar. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi davlat va jamiyatning barqaror rivojlanishi uchun muhim asosdir. U davlat boshqaruvining demokratik tamoyillariga asoslangan holda fuqarolarning erkinliklari va farovonligini kafolatlaydi. Shuningdek, Konstitutsiya fuqarolar uchun ijtimoiy adolat va tenglik tamoyillarini amalga oshirishga xizmat qiladi.

Fuqarolarning huquqiy savodxonligini oshirish va Konstitutsiyaning amaliy qo'llanilishini kuchaytirish orqali huquqiy davlat qurilishi jarayoni yanada tezlashishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi davlatning demokratik tamoyillariga asoslanib, fuqarolarning huquq va erkinliklarini kafolatlashda mustahkam poydevor bo'lib xizmat qilmoqda. Konstitutsiyaning zamonaviy islohotlar bilan uyg'unligi davlatning xalqaro maydondagi imidjini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, Konstitutsiya ijtimoiy hamkorlik, huquqiy madaniyatni rivojlantirish va barqaror iqtisodiy rivojlanish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishda muhim rol o'ynaydi. Buning uchun esa huquqiy ongni oshirish, qonunlarni amalda qo'llash va sud tizimini kuchaytirish dolzarb vazifa bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent: Adolat, 2022.
2. Bobojonov O. "Huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati." Toshkent: Sharq, 2019.
3. Kelsen H. *General Theory of Law and State*. Harvard University Press, 1949.
4. Kommers D.P. *The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany*. Duke University Press, 2012.
5. UNESCO. "Global Education Monitoring Report." Paris, 2022.
6. World Justice Project. *Rule of Law Index*. Washington, 2023.
7. Smith A. "Constitutional Foundations of the United States." New York: Oxford University Press, 2020.
8. Shavkatov M. "Konstitutsiya va huquqiy islohotlar." Toshkent: Yangi O'zbekiston, 2023.
9. Jahon banki. "Qonun ustuvorligi va taraqqiyot" hisoboti. Toshkent, 2021.